

مهران

در تحولات جنگ ایران و عراق

مهدی حاجی خداوردی خان

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

(مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ)

تهران ۱۳۸۹

سرشناسه	حاجی خداوردی خان، مهدی، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	مهران در تحولات جنگ ایران و عراق/مهدی حاجی خداوردی خان؛ ویرایش گودرز نوروزی.
مشخصات نشر	تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	۷۳۶ ص: مصور، جدول، نقشه، نمودار (بخشی رنگی)؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.
شابک	۷۵۰۰۰ ریال: ISBN: 978-600-5443-17-2
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه.
یادداشت	نمایه.
موضوع	جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹ - ۱۳۶۷ -- مهران
موضوع	جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹ - ۱۳۶۷ -- عملیات کربلای ۱
موضوع	جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹ - ۱۳۶۷ -- نبردها
شماره افزوده	نوروزی، گودرز، ۱۳۳۸ -، ویراستار
شماره افزوده	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
رده بندی کنگره	۱۳۸۹ ج ۲، ۸۶ م / DSR ۱۶۱۰
رده بندی دیویی	۹۵۵/۰۸۴۳
شماره کتابشناسی ملی	۲۱۰۷۹۹۰

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

(مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ)

مهران در تحولات جنگ ایران و عراق

نویسنده: مهدی حاجی خداوردی خان

ویرایش: گودرز نوروزی ■ اصلاح محتوایی و بازبینی نهایی: مهدی انصاری

صفحه آرای: سیدحسین امجد ■ طرح جلد: محمد زارم

نقشه ها: با استفاده از اطلس جنگ ایران و عراق و اطلس ایلام ■ عکس ها: بانک عکس مرکز اسناد دفاع مقدس

چاپ اول: ۱۳۸۹ ■ شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه ■ چاپ: قلم آذین ■ ناظر چاپ: محمد بهروزی

قیمت: ۷۵۰۰ تومان

ISBN: 978-600-5443-17-2

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۴۳-۱۷-۲

کلیه حقوق متعلق به مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس است.

نقل از کتاب با ذکر مأخذ مجاز و هرگونه بهره برداری دیگر و تصویربرداری منوط به اجازه کتبی این مرکز می باشد.

۱. تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه اول، شماره ۴، تلفن: ۶۶۲۸۱۵۳۱
۲. تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، مجتمع ناشران فخررازی، انتشارات مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
۳. گرمشهر، جنب مسجد جامع، بازار شهید محمد جهان آرا، شماره ۲۷

تقدیم به

- امام خمینی^(ره) رهبر فقید و عزیز انقلاب اسلامی

- رزمندگان دلاور و شهیدان گرانقدر، آنها که گل‌های باغ صفا و صداقتند؛ سروقامتانی که در عرصه‌ی زمین، قیامت برپا کردند، حماسه آفریدند و انوار مجاهداتشان در هفت آسمان درخشید، آنها که بهترین نشانه‌های عالم خلقتند.

- خانواده‌ام که پشتیبان اصلی‌ام بودند، به خصوص پدرم که شیفته‌ی خواندن و نوشتن من بود. دوست داشتم این کتاب را - که به یاد شهیدان معزز، جانبازان سلحشور و رزمندگان شهادت‌طلب دوران دفاع مقدس به رشته تحریر درآورده‌ام - به او پیشکش می‌کردم، یقین دارم از دریافتش بسیار خرسند و خوشحال می‌شد، اما دریغ که در دوران حیاتش میسر نشد و اکنون به روح بزرگ او تقدیم می‌کنم.

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۱۷
مقدمه	۱۹

فصل اول

تهاجم ارتش عراق و اشغال مهران

۱. جنگ و گریز ارتش عراق در موز مهران و دیگر مقدمات تجاوز	۳۳
۲. جغرافیای مهران	۳۶
۳. زمزمه‌های تجاوز	۴۶
۴. اقدامات دفاعی در برابر تهاجمات نظامی عراق	۴۸
۵. تعرض به مهران زمینه‌ساز اتحاد و انسجام مردم	۵۱
۶. اشغال میمک پیش از تهاجم سراسری	۵۳
۷. چهار روز مقاومت در تپه شینو	۵۷
۸. چگونگی گسترش نظامی ایران و عراق در استان ایلام پیش از هجوم سراسری	۶۰
۹. هجوم سراسری ارتش عراق و اشغال مهران	۶۷
۱۰. سقوط شهر: ۱۳۵۹/۷/۲	۷۶
۱۱. آغاز نبردهای ایران و رویکردهای مقابله با دشمن	۸۶
۱۲. عملیات ضربت ذوالفقار	۹۲
۱۳. عملیات شهید نظری	۹۶
۱۴. عملیات شهید فرجیان‌زاده	۹۷
۱۵. عملیات‌های ایذایی در جبهه‌ی چنگوله و ایجاد خط پدافندی	۱۰۱
۱۶. عقب‌نشینی عراق از مهران: اختیار یا اجبار؟	۱۰۶
۱۷. پی آمدهای عقب‌نشینی عراق	۱۱۳
منابع فصل اول	۱۱۷

فصل دوم

عملیات والفجر ۳: آزادسازی مهران

۱. تدبیر عملیات‌های محدود برای گریز از بن‌بست ۱۲۵
۲. آماده‌سازی زمینه‌ی اجرای عملیات آزادسازی مهران ۱۲۹
- ۱.۳. اهداف عملیات ۱۲۹
- ۲.۳. طرح مانور ۱۳۰
- ۳.۳. سازمان رزم ۱۳۲
- ۴.۳. شناسایی ۱۳۳
- ۱.۴.۲. آرایش دشمن ۱۳۳
- ۵.۲. نحوه‌ی شناسایی یگان‌ها ۱۳۵
- ۶.۲. موشیاری دشمن ۱۴۱
- ۷.۲. آمادگی ۱۴۵
- ۱.۷.۲. توپخانه ۱۴۷
- ۱.۷.۲. تخریب ۱۴۹
- ۳.۷.۲. مهندسی ۱۴۹
- ۴.۷.۲. بهداری ۱۵۰
- ۵.۷.۲. تدارکات ۱۵۰
- ۸.۲. آمادگی گردان‌های موج اول ۱۵۱
- ۹.۲. برخی مشکلات باقی‌مانده ۱۵۳
۳. شرح عملیات ۱۵۴
- ۱.۳. پیشروی به سوی مواضع دشمن ۱۵۴
- ۲.۳. شب اول عملیات (۱۳۶۲/۵/۷) ۱۵۵
- ۳.۳. روز اول عملیات (شنبه ۱۳۶۲/۵/۸) ۱۶۶
- ۴.۳. نتایج عملیات شب و روز اول ۱۷۵
- ۵.۳. شب دوم عملیات ۱۸۱
- ۶.۳. روز دوم عملیات (یک‌شنبه ۱۳۶۲/۵/۹) ۱۸۳
- ۷.۳. روز سوم عملیات (دوشنبه ۱۳۶۲/۵/۱۰) ۱۸۶
- ۸.۳. روز چهارم عملیات (سه‌شنبه ۱۳۶۲/۵/۱۱) ۱۸۷
- ۹.۳. روز پنجم عملیات (چهارشنبه ۱۳۶۲/۵/۱۲) ۱۸۹
- ۱۰.۳. روز ششم عملیات (پنج‌شنبه ۱۳۶۲/۵/۱۳) ۱۹۱
- ۱۱.۳. تغییر ناگهانی صحنه‌ی نبرد (روز هفتم و هشتم) ۱۹۴
- ۱۲.۳. روز نهم (۱۳۶۲/۵/۱۶): مهران در خطر سقوط ۲۰۲
- ۱۳.۳. روز دهم (۱۳۶۲/۵/۱۷): اشغال و آزادی مهران ۲۰۸
- ۱۴.۳. روز یازدهم (۱۳۶۲/۵/۱۸): تسلیم شدن محاصره‌شدگان ۲۱۶

۲۲۲	ارزیابی و نتایج عملیات
۲۲۵	۱.۴. ارزیابی کارنامه‌ی رزمندگان و یگان‌های خودی در این عملیات
۲۲۵	۱.۱.۴. قوت‌ها
۲۲۵	۲.۱.۴. ضعف‌ها
۲۲۶	۲.۴. ارزیابی عملکرد یگان‌های دشمن
۲۲۶	۱.۲.۴. قوت‌ها
۲۲۶	۲.۲.۴. ضعف‌ها
۲۲۷	۵. بازتاب عملیات
۲۳۵	منابع فصل دوم

فصل سوم

استراتژی دفاع متحرک ارتش عراق: اشغال مجدد مهران

۲۴۷	۱. مقدمه
۲۵۰	۲. استراتژی دفاع متحرک: اهداف و مقاصد آن
۲۵۴	۳. اقدامات ارتش عراق برای اشغال مجدد مهران
۲۵۷	۴. تدابیر فرماندهان جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با تهاجم دشمن
۲۶۲	۵. تهاجم ارتش عراق، اشغال مهران
۲۶۳	۱.۵. شنبه ۱۳۶۵/۲/۲۷
۲۷۱	۲.۵. یکشنبه ۱۳۶۵/۲/۲۸
۲۷۵	۳.۵. دوشنبه ۱۳۶۵/۲/۲۹
۲۷۷	۴.۵. سه شنبه ۱۳۶۵/۲/۳۰
۲۷۸	۵.۵. چهارشنبه ۱۳۶۵/۲/۳۱
۲۸۰	۶.۵. پنجشنبه ۱۳۶۵/۳/۱
۲۸۰	۷.۵. جمعه ۱۳۶۵/۳/۲
۲۸۲	۶. جنجال تبلیغاتی عراق در پی اشغال مهران
۲۸۹	منابع فصل سوم

فصل چهارم

عملیات کربلای ۱: طرح‌ریزی، شناسایی، آماده‌سازی

۲۹۵	۱. تحلیل بحران و رویارویی با آن
۲۹۵	۱.۱. بررسی نظامی
۲۹۹	۱.۱.۱. تأملی بر عوامل پیروزی عراق در حمله به مهران
۳۰۵	۲.۱.۱. تأثیر استراتژی دفاع متحرک بر سیاست دفاعی ایران
۳۰۶	۳.۱.۱. فرصت‌ها و تهدیدات

۳۰۸. ۲.۱. بررسی سیاسی.....
۳۱۲. ۳. ضرورت هجوم پی در پی و تدابیر اتخاذ شده.....
۳۱۶. ۳. بسیج نیرو.....
۳۲۰. ۴. شناسایی.....
۳۲۲. ۱.۴. دیدبانی.....
۳۲۳. ۲.۴. عملیات شناسایی.....
۳۲۵. ۵. فعالیت شناسایی یگان‌ها.....
۳۲۵. ۱.۵. فعالیت شناسایی تیپ ۲۱ امام رضا^(ع).....
۳۲۶. ۲.۵. فعالیت شناسایی لشکر ۲۵ کربلا.....
۳۲۹. ۳.۵. فعالیت شناسایی لشکر ۵ نصر.....
۳۳۰. ۴.۵. فعالیت شناسایی لشکر ۲۷ محمد رسول الله^(ص).....
۳۳۲. ۵.۵. فعالیت شناسایی لشکر ۱۰ سیدالشهدا^(ع).....
۳۳۷. ۶.۵. فعالیت شناسایی لشکر ۱۷ علی بن ابی طالب^(ع): حادثه‌ی ویژه.....
۳۵۹. ۶. اقدامات ارتش عراق پس از اشغال تهران.....
۳۶۰. ۱.۶. گسترش یگان‌ها.....
۳۶۱. ۲.۶. تسلیح زمین و تحکیم مواضع.....
۳۶۳. ۳.۶. حفاظت قرارگاه‌ها.....
۳۶۵. ۴.۶. افزایش فعالیت‌های گشتی - شناسایی.....
۳۶۵. ۵.۶. اجرای عملیات روانی.....
۳۶۸. ۶.۶. بهره‌گیری از مزدوران و مستشاران نظامی خارجی.....
۳۶۹. ۷.۶. به کارگیری عناصر سازمان مجاهدین خلق (مجاهدین)^(ع).....
۳۷۰. ۸.۶. توجه به آموزش.....
۳۷۱. ۹.۶. تلاش برای تقویت روحیه‌ی رزمی.....
۳۷۴. ۷. طرح‌ریزی مانور آزادسازی تهران.....
۳۷۵. ۱.۷. سیر مباحث طرح مانور.....
۳۷۷. ۲.۷. اشکالات طرح و ضرورت بازنگری و اصلاح آن.....
۳۷۹. ۳.۷. طرح مانور نهایی و مصوب.....
۳۷۹. ۴.۷. طرح فریب.....
۳۸۰. ۵.۷. مأموریت ارتش در عملیات.....
۳۸۱. ۶.۷. سازمان رزم.....
۳۸۳. ۷.۷. زمان عملیات.....
۳۸۶. ۸.۷. تصویب نهایی روز و ساعت عملیات.....
۳۸۷. ۸. تلاش برای آمادگی.....
۳۸۸. ۱.۸. اقدامات عملی جهت آماده‌سازی زمینه‌ی اجرای عملیات.....

۳۸۹. ۲. فرایند تلاش‌های آمادگی
۳۹۰. ۱.۲.۸. حفاظت اطلاعات
۳۹۳. ۲.۲.۸. جنگ مهندسی
۴۰۱. ۳.۲.۸. مخابرات
۴۰۲. ۴.۲.۸. توپخانه
۴۰۴. ۵.۲.۸. ادوات
۴۰۵. ۶.۲.۸. پدافند هوایی
۴۰۵. ۷.۲.۸. بهداری
۴۰۶. ۸.۲.۸. واحد تبلیغات
۴۰۷. ۹.۲.۸. واحد تدارکات
۴۰۸. ۱۰.۲.۸. زرهی
۴۰۹. ۱۱.۲.۸. تخریب
۴۰۹. ۱۲.۲.۸. مانور
۴۱۰. ۱۳.۲.۸. اطلاعات عملیات
۴۱۰. ۹. مشکلات
۴۱۰. ۱.۹. عدم رعایت اصول حفاظتی
۴۱۳. ۲.۹. کمبود نیرو
۴۱۴. ۱۰. چشم‌انداز آمادگی یگان‌های عملیاتی
۴۱۴. ۱.۱.۱۰. لشکر ۱۰ سیدالشهدا^(ع)
۴۱۷. ۲.۱.۰. لشکر ۵ نصر
۴۲۰. ۳.۱.۰. لشکر ۴۱ ثارالله^(ع)
۴۲۳. ۴.۱.۰. تیپ ۲۱ امام رضا^(ع)
۴۲۵. ۵.۱.۰. لشکر ۱۷ علی بن ابی طالب^(ع)
۴۲۹. منابع فصل چهارم

فصل پنجم

عملیات کربلای ۱: شرح عملیات

۴۴۱. ۱. شمارش معکوس برای آغاز عملیات، نگاهی به اوضاع تا شروع عملیات
۴۴۴. ۲. وداع یاران
۴۵۵. ۳. ستون‌کشی و دل‌نگرانی‌ها
۴۵۷. ۴. وزش باد
۴۵۹. ۵. اعلام ساعت عملیات
۴۵۹. ۶. دوازده ساعت تا آغاز عملیات
۴۷۰. ۷. حرکت به سوی نقطه‌ی رهایی؛ فرصت‌ها و تهدیدها
۴۷۴. ۸. حادثه‌ی ناگوار، درگیری ناخواسته‌ی لشکر ۱۷ علی بن ابی طالب^(ع)

۹. شروع درگیری ۴۸۶
- ۱.۹. عملیات لشکر ۲۵ کربلا ۴۹۶
- ۲.۹. عملیات لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) ۵۰۰
- ۳.۹. عملیات لشکر ۱۰ سیدالشهدا (ع) ۵۰۳
- ۴.۹. عملیات لشکر ۴۱ ثار الله (ع) ۵۱۳
۱۰. پاتک دشمن ۵۱۷
۱۱. نتایج نبرد اولین شب و روز عملیات ۵۲۱
۱۲. ارزیابی وضعیت نیروهای عراقی و تمهیدات بعدی ۵۲۴
۱۳. طرح مانور مرحله‌ی دوم عملیات (شب دوم) ۵۲۵
۱۴. شرح مرحله‌ی دوم عملیات (شب دوم) ۵۲۶
- ۱.۱۴. آغاز درگیری (شب دوم) ۵۳۰
۱۵. فرار متجاوزان و آزادسازی شهر مهران ۵۳۷
۱۶. بازتاب عملیات از نگاه رسانه‌های خارجی و حکومت بعث عراق ۵۶۲
۱۷. شب سوم: طرح‌ریزی و پیشروی برای فتح ۵۶۷
۱۸. طرح‌ریزی عملیات شب چهارم ۵۸۴
۱۹. شب و روز چهارم عملیات (۱۳۶۵/۴/۱۳) ۵۸۵
۲۰. ابهام در تصمیم‌گیری: توقف عملیات با ادامه‌ی پیشروی؟ ۵۹۱
۲۱. روز پنجم عملیات (شنبه ۱۳۶۵/۴/۱۴) ۵۹۶
۲۲. طرح‌ریزی ادامه عملیات ۵۹۶
۲۳. تعویق در عملیات ۵۹۸
۲۴. روز ششم عملیات (یکشنبه ۱۳۶۵/۴/۱۵) ۶۰۲
۲۵. روز هفتم عملیات (دوشنبه ۱۳۶۵/۴/۱۶) ۶۱۰
۲۶. روز هشتم عملیات (سه‌شنبه ۱۳۶۵/۴/۱۷) ۶۱۹
۲۷. روز نهم عملیات (چهارشنبه ۱۳۶۵/۴/۱۸) ۶۴۳
۲۸. روز دهم عملیات (پنج‌شنبه ۱۳۶۵/۴/۱۹) ۶۴۳
۲۹. نتایج عملیات کربلای ۱ ۶۴۷
- منابع فصل پنجم ۶۵۱

ضمیمه

مهران در پایان جنگ

۱. تهاجم به مهران در آستانه‌ی پذیرش قطع‌نامه‌ی ۵۹۸ ۶۶۳
۲. هجوم به مهران بعد از پذیرش قطع‌نامه‌ی ۵۹۸ ۶۶۶
۳. پذیرش مجدد قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر ۶۶۹

کتاب نامه، نمایه، عکس

فهرست منابع کتاب (کتاب نامه)	۶۷۱
فهرست راهنما (نمایه)	۶۹۳
عکس ها	۷۱۳

فهرست نقشه ها

شهر مهران	۳۷
شهرستان مهران	۴۱
محورهای هجوم سراسری ارتش عراق	۶۹
محورهای تجاوز ارتش عراق به منطقه‌ی مهران در آغاز هجوم سراسری - سقوط مهران ۱۳۵۹/۷/۲	۷۵
محدوده‌ی پیشروی ارتش عراق در منطقه‌ی مهران در آغاز هجوم سراسری - مهر ۱۳۵۹	۸۵
عملیات ضربت ذوالفقار (بازپس گیری ارتفاعات میمک) - ۱۳۵۹/۱۰/۱۹	۹۳
مهران - خطوط پدافندی و محورهای عملیات ایذایی	۱۰۳
عقب نشینی ارتش عراق از منطقه مهران (بعد از فتح خرمشهر)	۱۱۱
عملیات والفجر ۳ - ۱۳۶۲/۵/۷	۱۷۹
هجوم دوباره‌ی ارتش عراق به منطقه‌ی مهران (استراتژی دفاع متحرک) - ۱۳۶۵/۲/۲۷	۲۶۵
عملیات بازدارنده‌ی رزمندگان در برابر عملیات دفاع متحرک عراق	۲۷۹
موانع ایجاد شده به دست ارتش عراق روی ارتفاعات قلادویزان	۳۶۲
عملیات کربلای ۱ (آزادسازی مهران) - ۱۳۶۵/۴/۱۹	۴۷۱
محورهای هجوم نیروهای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) به مهران - ۱۳۶۷/۳/۲۹	۶۶۵
محورهای هجوم ارتش عراق به استان ایلام بعد از پذیرش قطع نامه‌ی ۵۹۸ - ۱۳۶۷/۵/۱۱	۶۶۷
محورهای عملیات رزمندگان برای بیرون راندن ارتش عراق در روزهای پایان جنگ - ۱۳۶۷	۶۶۸
مناطق اشغال شده بعد از پذیرش قطع نامه ۵۹۸	۶۶۹

www.ketab.ir

پیش‌گفتار
مقدمه

پیش گفتار

جان‌های بسیاری فدا شد، تن‌های بسیاری ناقص شد، سلامتی بسیاری از دست رفت، کودکان و زنان و مردان بسیاری آواره شدند، خانه‌ها و مدارس بسیاری ویران شد، تأسیسات شهری و روستایی و مراکز اقتصادی و صنعتی بسیاری هدف قرار گرفت و ... اما میدان خالی نشد و جان‌ها سپر بلاها قرار گرفت تا تیرهایی که به سوی انقلاب اسلامی روانه شده بود، مهار شود و نظام جمهوری اسلامی ایران از گزند آتش قدرت‌های جهان مصون بماند.

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس در ادامه‌ی تلاش برای تدوین تاریخ دفاع مقدس ملت ایران در برابر هجوم همه‌جانبه‌ی دشمنان انقلاب اسلامی، با همت همکاران خود موفق شد تا گوشه‌ی دیگری از حقایق این دوره‌ی پرحادثه و پرحماسه را در کتاب مهران در تحولات جنگ ایران و عراق منتشر نماید. محقق و نویسنده‌ی سخت‌کوش کتاب، علاوه بر استفاده از اندک منابع عمومی قابل دسترس، با بهره‌گیری از انبوه اسناد و مدارک دست اول و اختصاصی مرکز، که با شرکت محققان و راویان "مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ" در جلسات طراحی و برنامه‌ریزی عملیات‌ها، حضور در مناطق عملیاتی در جریان آماده‌سازی عملیات‌ها و حضور در میدان‌های نبرد و همراهی با فرماندهان هدایت‌کننده‌ی عملیات‌ها جمع‌آوری کرده‌اند (نویسنده از جمله‌ی آن‌ها بوده است) و همچنین دیگر اسناد نظامی جمع‌آوری شده و نیز تحقیقات تکمیلی دیگری از جمله مصاحبه با فرماندهان و مسئولان

یگان‌هایی که در منطقه مهران اجرای مأموریت کرده‌اند، این اثر ارزشمند را به نگارش درآورد.

از خداوند متعال سپاس گزاریم که توفیق تدوین و انتشار این کتاب را فراهم کرد. در این جا ضمن گرامی‌داشت یاد همه‌ی فرماندهان شهید و شهیدانی که جای جای این کتاب به نام آن‌ها آراسته شده است، از همه‌ی فرماندهان و دیگر دست‌اندرکاران طرح‌ریزی، سازمان‌دهی و اجرای عملیات‌های منطقه‌ی مهران - که نظرها، تدابیر و تلاش‌های آن‌ها دست‌مایه‌ی تدوین این کتاب شده است - سپاس‌گزاری می‌نماییم. هرچند در این جا نام بردن از یک‌یک این عزیزان میسر نیست، در فهرست منابع پایان کتاب نام آنان توأم با منبع سخنان آنان درج شده است.

همچنین گرامی می‌داریم یاد راویان شهید این مرکز و قدردانی می‌کنیم از راویانی که از نتایج تحقیقات آن‌ها در این کتاب بهره گرفته شده است و نام آنان در فهرست منابع پایان این کتاب آمده است.

و نیز از همه‌ی کسانی که در مراحل مختلف نگارش، نظارت، ویرایش، آماده‌سازی و چاپ کتاب کوشیده‌اند با این اثر کامل‌تر، دقیق‌تر و غنی‌تر گردد و اشکالات و نقص‌های آن کاهش یابد تشکر و قدردانی می‌شود.

همچنین از آقای سجاد نخعی که زحمات فراوانی در رفع اشکالات، تکمیل و تنظیم فهرست منابع و گزینش عکس متحمل شد و آقای حسین مجیدی که بخشی از حروفچینی کتاب را بر عهده داشت و خانم‌ها گوهرتاج اینانلو و زهراسادات صبح‌گل از همکاران بانک اطلاعات که در رفع نواقص منابع و گزینش عکس ما را یاری کردند و خانم‌ها مریم حقانی و زهرا گل‌محمدی که اعلام کتاب را استخراج کردند، قدردانی می‌شود.

مقدمه

سابقه‌ی تاریخی مناقشات و منازعات ایران با همسایه‌ی غربی به دوران حاکمیت امپراتوری عثمانی بازمی‌گردد که در طول چهار قرن (۱۹۱۴-۱۵۱۴م) با وجود انعقاد بیش از پانزده قرارداد صلح و چندین پروتکل، همچنان تا هنگام انقراض حاکمیت سلسله‌ی قاجار در ایران به طول انجامید و نبردهای متعددی بین دو کشور به وقوع پیوست. حتی انقراض این دو نظام و روی کار آمدن حکومت جدید در ایران (سلسله‌ی شاهنشاهی پهلوی) و تشکیل کشوری نوین به نام عراق (۱۹۲۰ م/ ۱۲۹۹ ه.ش)، در همسایگی غربی ایران موجب خاتمه‌ی اختلافات نشد و منازعات دو حکومت نوپا با ادعاهای تازه، وارد مرحله‌ی حساس‌تری شد که نزدیک به نیم قرن (۱۳۴۷-۱۲۹۹ ه.ش) کمابیش استمرار یافت. در سال‌های بعد، با بروز تحولات در عراق و ایجاد تغییرات در حاکمیت آن - که به روی کار آمدن طیف جدیدی از عناصر حزب بعث انجامید - دامنه‌ی اختلافات و مناقشات ابعاد جدیدی یافت که گاهی درگیری‌های مرزی را در پی داشت. اختلاف دو کشور پایه‌های ژئوپلیتیکی، تاریخی و سیاسی داشت که بیش‌تر بر سر نقاط مرزی، به ویژه حاکمیت بر رودخانه‌ی استراتژیک اروندر - در شبه‌الیه مرز جنوب غربی ایران و جنوب شرقی عراق - بود. با وجود این، سایر مناطق مرزی ایران از تعرض گاه و بی‌گاه مرزبانان عراق بی‌نصیب نبودند، طوری که در دهه‌ی اول حاکمیت حزب بعث در عراق، به

خصوص دوره‌ی زمانی ۱۳۵۲ - ۱۳۴۷ / ه. ش، تنها در محور مرزی ایلام، بیش از یک‌صد برخورد نظامی میان مرزبانان دو کشور رخ داد.

وجود جنگ سرد میان دو کشور، توسعه‌ی روابط دو کشور را با مشکل مواجه کرده بود، تا این‌که سرانجام با میانجی‌گری کشورهای دیگر، سران ایران و عراق برای حل اختلافات سر میز مذاکرات نشستند. نتیجه‌ی مذاکرات انعقاد توافق‌نامه‌ی موسوم به قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر بود که بر مبنای آن عهدنامه‌ی مربوط به مرز دولتی و حسن هم‌جواری بین دو کشور در ۲۳ خرداد ۱۳۵۴ در بغداد، به امضا رسید. بر اساس این عهدنامه ایران حاکمیت خود را بر رودخانه‌ی اروندر قوت بخشید و در مقابل اختلافات مرزی در استان ایلام به نفع عراق حل شد.

قرارداد الجزایر به ظاهر مناسبات دو کشور را بهبود بخشید و اقداماتی برای میله‌گذاری مرزی انجام شد، اما با ظهور زمینه‌های انقلاب در ایران به تدریج ملاحظات سیاسی حکومت بعثی عراق بر اجرای برخی توافق‌ها - به خصوص میله‌گذاری مرزی - سایه انداخت و بی‌رغبتی حکام بعثی به قطعی شدن حدود مرزی دو کشور نمایان شد و با اوج‌گیری انقلاب و احتمال سقوط نظام شاهنشاهی، عراقی‌ها نه تنها از ادامه‌ی میله‌گذاری امتناع کردند، بلکه با طرح دعاوی جدید درباره‌ی تغییر و تحول میله‌های مرزی - که بیش‌تر متوجه محدوده‌ی مرزی استان ایلام بود - دوره‌ی جدیدی از تلاطم در روابط دو کشور آغاز شد.

جریان پرشتاب انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی سرانجام به ثمر نشست. نظام شاهنشاهی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ منقرض شد و نظام جمهوری اسلامی پا به عرصه نهاد. هنوز از تأسیس این نظام دو ماه نگذشته بود که خصومت‌های پنهانی که در روابط دو کشور ریشه دوانده بود، بار دیگر از سوی حکومت بعثی عراق سر برآورد و با تغییراتی که در ساختار حکومتی عراق ایجاد شد و فرد جاه‌طلبی چون صدام حسین زمام این حکومت را به دست گرفت، تیرگی روابط دو کشور بار دیگر تشدید گردید. حکام عراق با تحلیل اوضاع ایران، گمان می‌کردند پس از پیروزی انقلاب به دلیل تحولات ایجاد شده در

ارتش و سایر قوای مسلح، قدرت نظامی ایران کاهش یافته و ایران در نهایت شکنندگی دفاعی قرار دارد، لذا با سخنان تهدیدآمیز و تکرار ادعاهای بی‌اساس سال‌های گذشته، بحران سیاسی میان دو کشور و درگیری‌های مرزی را آغاز کردند. در ۱۳ فروردین ۱۳۵۸، یعنی فقط یک روز پس از استقرار رسمی نظام جمهوری اسلامی در ایران، یک هلی‌کوپتر عراقی به منطقه‌ی مرزی گمرک بهرام‌آباد در غرب مهران تجاوز کرد. پس از آن نیز دامنه‌ی چنین تعرضاتی به سایر مناطق مرزی با هدف به رخ کشیدن نارضایتی از نظام جدید جمهوری اسلامی گسترش یافت. حکومت عراق همچنین روابط خود را با عناصر ضد انقلاب، نظامیان فراری وابسته به حکومت پهلوی و گروه‌های مخالف انقلاب اسلامی توسعه داد و با پشتیبانی از آنان اقدامات تخریبی وسیعی در داخل ایران به راه انداخت تا با فراگیر کردن ناامنی، پایه‌های امنیتی و توان دفاعی ایران را سست کند و به سوی نابودی سوق دهد. حکام عراق علاوه بر آن، عملیات روانی گسترده‌یی را با به‌کارگیری رسانه‌های متعدد علیه ایران آغاز کردند و با یادآوری جنگ‌های گذشته، احساسات ضد ایرانی و پان‌عریسم را در ملت عراق و کشورهای عرب رواج دادند و به تحریک آن‌ها پرداختند. نشریه‌ی *العراق الفباء* در تاریخ ۱۹۷۹/۷/۴ م (۱۳۵۸/۴/۱۳ ش) در شماره‌ی ۵۶۲ خود با طرح سابقه‌ی پنج‌هزار سال رویارویی، این چنین به تضاد بین اعراب و ایران دامن می‌زند:

اعراب، عادت کرده‌اند که عراق در برابر یورش تاتارها در قرن دهم و قرن بیستم ایستادگی کند و تیرهای سلجوقیان و عیلامیان را در قرن بیستم متوقف کند. عادت کرده‌اند که عراق نگهبان منطقه‌ی شرقی جهان عرب - که در تیررس دشمن است - باشد ... عراق از پنج‌هزار سال پیش تا کنون در خط اول نبرد، گامی استوار باثبات در مرزهای شرقی و بازوی پرتحرک در غرب این مرزها بوده است.

پنج روز پس از انتشار این مطالب، صدام حسین در مراسم افتتاح پادگان نظامی قادسیه، با هدف ایجاد و تشدید هیجان ناسیونالیسم عربی خطاب به نظامیان گفت:

شما در این مکان انقلاب خود را پیش روی دارید که شما را به مفهوم قادسیه رهبری می‌کند. شما در این جا نه تنها نام قادسیه را بر خود دارید، بلکه شرف و مفهوم آن را با خویش دارید. شما آمادگی والای گذشت و ایثار را همان گونه که صفت مردان قادسیه نخستین در رهایی امت عرب و تمامی میهن عربی بود، دارا هستید و تنها برای پاسداری از عراق آزاد مبارزه نمی‌کنید.

صدام رویای اصلی اش رهبری جهان عرب و منطقه بود؛ قادسیه برای او وسیله‌ای بود تا خود را در چشم جهان عرب مانند رهبری تاریخی - که پل میان گذشته و آینده را از نو بنا نهاده است - جلوه‌گر کند.

مقاصد جاه طلبانه صدام و سخنان اعضای "شورای فرماندهی انقلاب عراق" علیه ایران چنان شتاب گرفت که سوژه‌ی خبری دائم رسانه‌های خارجی شد. انتشار خبر روزنامه‌ی کریستین ساینس مانیفور در ۲۱ نوامبر ۱۹۷۹ (۱۳۵۸/۸/۳۰)، با عنوان "ایران و عراق رویارویی بر سر جزایر سه گانه‌ی خلیج"، حکایت جالبیدی بود که آثار و پیامدهای امنیتی اش می‌توانست التهاب در روابط دو کشور را به بحران نزدیک کند. به نوشته‌ی این روزنامه: «یک تهدید دیگر علیه ثبات منطقه‌ی نفت خیز خلیج [فارس] که قبلاً با بروز انقلاب در ایران به لرزه درآمده بود، در حال ظهور است. اعراب مطلع در بیروت می‌گویند: عراق کشوری با تفکر سوسیالیستی در انتهای شمالی خلیج [فارس]؛ در نظر دارد یک تهاجم قریب الوقوع علیه سه جزیره‌ی تحت کنترل ایران در خلیج [فارس] ترتیب دهد»^{*}

این خبر در حالی منتشر شد که رسانه‌های ایرانی از درگیری‌های مختصری بین نیروهای ایران و عراق در نوار مرزی جنوب (در جایی که مرز دو کشور را رودخانه از هم جدا می‌کند) خبر دادند. متعاقب آن، چند روز

* تحلیل‌گر این روزنامه یادآور شده است که تنش میان دو کشور که دو ابر قدرت منطقه محسوب می‌شوند، به طور مداوم در حال اوج گیری است و دو طرف تلاش خواهند کرد که متحدانی را برای هرگونه درگیری بالقوه داشته باشند.

بعد روزنامه‌ی واشینگتن پست در مطلبی با عنوان "عراق در حال آمادگی"، با اشاره به درگیری‌های مرزی عراق با ایران نوشت: «مسئله جنگی وجود ندارد، اما شواهدی مبنی بر اعتماد و قدرت ارتش عراق وجود دارد». نویسندگان مقاله مدعی شدند که در بازدید میدانی یک روزه‌ی که با هلی‌کوپترهای عراقی در طول صد کیلومتر از مرز مشترک عراق با ایران داشته‌اند، جایی را که ایران ادعا کرده است عراقی‌ها در عمق نفوذ کرده‌اند و درگیری خرمینی با نیروهای عراق شکل گرفته است، مشاهده نکرده‌اند، بلکه آرامش در منطقه برقرار بوده است ... و صرفاً در فاصله‌ی ۶۰ کیلومتری از مرز حضور اندکی از نیروهای ارتش عراق را مشاهده کرده‌اند که در حال مانور آموزشی بوده‌اند. نویسندگان افزوده‌اند: «افسران عراقی در منطقه فکه ابراز اطمینان کردند که ارتش ایران - که زمانی قدرتمند بود - اکنون دچار آشفتگی و نابه‌سامانی شده است و حریفی برای ارتش عراق محسوب نمی‌شود. همچنین در دیداری از یک پایگاه هوایی - که مملو از میگ‌های روسی و هواپیماهای ترابری بزرگ بود - سرهنگ دوم عبدالجباری، ادعا کرد که افراد او به سادگی حریف واحدهای باقی مانده ارتش شاه خواهند بود.»

روبرت نوآک و روالند ایوانزو نویسندگان مقاله نوشته‌اند:

عراق فکر می‌کند که واحدهایی از ارتش ایران در طول مرزها وجود ندارد و تنها پاسداران خمینی و نیروهای ژاندارمری در پایگاه‌های مرزی مستقرند که این خود دلیل دیگری برای اطمینان [عراق] است. به گونه‌ی که سرهنگ ماهر عبدالرشید افسر ارشد ستاد از بغداد چنین خاطرنشان کرد: «اجازه دهید مطلبی را به شما بگویم، مردانی که در این پست‌های مرزی [ایران] هستند به شاهنشاه عشق می‌ورزند. ژاندارها همیشه این گونه بوده‌اند. آن‌ها برای [امام] خمینی نخواهند جنگید.»* افسر عالی‌رتبه‌ی عراقی دیگر گفت: «ایران تنهاست و متحدی ندارد ... و

* این سخنان حاکی از تصورات غلط حکام عراق و القانات عناصر فراری ارتش شاه بود.

ما از آن‌ها پذیرایی خواهیم کرد.» از این عبارت چنین برمی‌آید که افسران عراقی برای رو به رو شدن با پاسداران خمینی انگیزه‌ی کافی دارند و رهبران آن‌ها در بغداد از تجزیه‌ی احتمالی ایران استقبال می‌کنند.^(۱)

انتشار اخبار مشابه در حالی ادامه داشت که با دستور وزارت امور خارجه‌ی عراق، سفیر ایران از بغداد اخراج شد و روابط دو کشور ایران و عراق وارد مرحله‌ی تازه‌ی از مناقشات سیاسی شد. طارق عزیز معاون نخست‌وزیر عراق، با ادعای تعلق داشتن جزایر سه‌گانه به کشور امارات متحده‌ی عربی و کشیدن خط و نشان‌های تهدیدآمیز، دو کشور را در وضعیت تهدید یکدیگر قرار داد. وی گفت: «چنانچه رژیم ایران با سیاست‌های شاه مخالف است باید جزایر سه‌گانه‌ی عربی در خلیج [فارس] را به ساکنان عرب بازگرداند و مداخله در کشورهای عربی را متوقف کند. در این صورت غیر از دوستی و همکاری چیز دیگری از ما نخواهید دید.»^(۲)

همان‌گونه که سخنان بی‌پروا و آشکار مقام‌های عراقی و مطبوعات این کشور و تشدید آن سخنان با توهین خبرگزاری عراق به رهبر انقلاب اسلامی،^(۳) توپخانه‌های ارتش بعث با هدف قراردادن تأسیسات نفتی منطقه‌ی مرزی در نزدیکی شهر کرمانشاه و نیز اخراج حدود هفت هزار ایرانی مقیم عراق، حالت تهدید را در روابط دو کشور به درگیری‌های مرزی نزدیک کرد.^(۴)

سیاست توسعه‌طلبانه‌ی حکومت عراق - که هر روز دامنه‌ی وسیع‌تری می‌یافت - و شاتناژ روانی رسانه‌های کشورهای غربی را برای تحریک بیش‌تر عراق نباید نادیده گرفت. این رسانه‌ها با جانب‌داری موزیانه از سیاست‌های خصمانه‌ی عراق، با استناد به اطلاعات برخی دیپلمات‌ها، چنین القا می‌کردند:

عراق به رهبری صدام حسین، در خاورمیانه مجهزترین و سازمان‌یافته‌ترین ماشین جنگی را دارد. ارتش ۹۰ هزار نفری عراق، که با احتساب همه‌ی نیروهایش به ۲۲۲ هزار نفر می‌رسد و اسکادران‌های عملیاتی این کشور - که آن‌ها را شوروی تجهیز کرده است - از عراق قدرتمندی حکایت می‌کند که در

مقابل ارتش ایران قرار دارد که پس از ظهور آیت‌الله خمینی به سرعت تضعیف شده است. به خصوص که طبق اطلاعات کارشناسان نظامی غربی حدود ۶۰ درصد از نیروهای نظامی ایران ترک خدمت کرده‌اند و ماشین‌آلات جنگی به شدت با کمبود قطعات یدکی رو به روست.^(۵)

توهم حکام عراق در خصوص این‌که قدرت برتر منطقه هستند، زمانی تشدید شد که سفرهای دیپلماتیک مقامات بغداد به پایتخت کشورهای دیگر برای هم‌سو کردن سیاست آن‌ها با اهداف خود، افزایش یافت. البته مهم‌ترین رویداد در مناسبات خارجی عراق، تغییر جهت حکام عراق در روابط با آمریکا بود، طوری‌که روابط تیره‌ی بغداد و واشینگتن به سرعت بهبود یافت، تا جایی که حتی آمریکا موضوع فروش برخی تجهیزات نظامی به عراق را در دستور کار خود قرار داد.^(۶)

صدام حسین در اول شهریور ۱۳۵۹، ضمن بازدید از یگان‌های نظامی ارتش عراق در نزدیکی مرز ایران در محور خانیقین، اعلام کرد: «صلاح‌الدین ایوبی مجدداً در هر فرد عراقی زنده شده است و بر این اساس ما می‌توانیم تأکید کنیم هیچ نیرویی که بتواند عراق را مقهور کند و بتواند عراقی را به انصراف از اصول و اهداف خود وادار کند، پیدا نخواهد شد.»^(۷) در پی این سخنان، درگیری‌های مرزی که توأم با تجاوز نیروهای عراقی به نقاط مرزی ایران بود، روز به روز تشدید شد.

نیروهای ارتش عراق ۱۹ شهریور ۱۳۵۹، در تجاوزی آشکار به مرزهای استان ایلام با هدف تصرف ارتفاع استراتژیک میمک، پاسگاه‌های مرزی هلاله و نی‌خزر را اشغال کردند و عملاً وارد کارزاری جدی شدند. سپس تجاوز به سایر پاسگاه‌های مرزی را ادامه دادند. ارتش عراق سرانجام در ۳۱ شهریور، هجوم سراسری خود را به سرزمین جمهوری اسلامی ایران آغاز کرد. در محور استان ایلام، هدف اصلی دشمن تصرف اراضی مورد اختلاف در میمک، صالح‌آباد، غرب شهر مهران و مناطق غنی و نفت‌خیز

جنوب استان و نیز اشغال جاده‌های ایلام - مهران و دهلران - دزفول بود که امید داشت از این طریق امنیت بغداد فراهم شود. اما متجاوزان از همان بدو تهاجم مواجه با مقاومت شجاعانه و ناباورانه‌ی نیروهای نظامی، به ویژه نیروهای داوطلب مردمی و عشایر غیور شدند.

کتاب مهران در تحولات جنگ ایران و عراق به سه موضوع اساسی می‌پردازد: ۱. روحیه‌ی والای مقاومت، شجاعت، ایثار، فداکاری و نبرد در برابر دشمن تا مرز شهادت. ۲. گوش جان سپردن به ندای امام خمینی و تلاش برای تحقق فرمان رهبر انقلاب اسلامی در دفع تجاوز. ۳. حماسه‌ی آزادسازی مهران. این کتاب در پنج فصل سازمان‌دهی شده است:

در فصل اول، ابتدا به جغرافیای شهر کوچک مرزی مهران و ذکر برخی مناطق چشم‌نواز آن و ارتفاعات مهم و استراتژیکی که در اطراف این شهر قرار دارد، اشاره می‌شود. سپس به فرهنگ و آداب اجتماعی، اوضاع اقتصادی منطقه و مردم و برخی ویژگی‌های مردم از جمله ظلم‌ستیزی مردم عشایر توجه می‌شود. در ادامه، درباره‌ی درگیری‌های مرزی و زمزمه‌های تجاوز به مهران و این‌که اساساً چرا در میان مناطق و شهر و روستاهای مرزی، اشغال مهران برای دشمن حائز اهمیت بود، بحث شده است. بیان استراتژی نظامی ارتش عراق در شروع جنگ، شرح آمادگی و همدلی مردم ایلام در پذیرایی جنگ‌زدگان و چگونگی اشغال مهران نیز بخشی دیگر از مطالب این فصل است. گرچه با یورش متجاوزان مهران اشغال شد، اما نیروهای رزمی و عشایر پس از عبور از شوک اولیه، به بازایی و آماده‌سازی خود پرداختند که در این میان نقش روحانیان مبارز منطقه در سازمان‌دهی مردم برای دفاع و تشکیل هسته‌های مقاومت مردمی ستودنی است. در ادامه، به روحیه‌ی آزادی‌خواهی و جنگ‌جویی مردم و عشایر اشاره می‌شود که غیرت و همیت و هم‌کاری آنان با سپاه پاسداران حماسه‌هایی ماندگار آفرید. در خاتمه‌ی این فصل چرایی و چگونگی به انفعال کشیده شدن دشمن و اجبار ارتش عراق

به عقب‌نشینی از مهران بررسی شده و به بیانات امام خمینی درباره‌ی استراتژی کلان جنگ، پس از این فعل و انفعالات، اشاره شده است.

فصل دوم با عنوان "عملیات والفجر ۳ و آزادسازی مهران"، شامل این موضوعات است: تدابیر فرماندهان عراقی در اتخاذ مواضع پدافندی، تغییر راهبرد نظامی ایران و رویکرد جدید در اجرای عملیات‌ها، تلاش برای آزادسازی ارتفاعات استراتژیک مهران، توسعه‌ی سازمان رزم سپاه و حضور چشمگیر رزمندگان، از آماده‌سازی تا طرح‌ریزی عملیات و دیدگاه‌های متفاوت، روند شناسایی از مواضع دشمن و هم‌کاری نیروهای بومی با سپاه در امر شناسایی و شجاعت حسین برانگیز آن‌ها، تجزیه و تحلیل توان و میزان هوشیاری نیروهای عراقی، وجود مشکلات پیش روی رزمندگان و اقدامات لازم برای رفع نواقص، شرح جزء به جزء عملیات والفجر ۳ و حوادث به یادماندنی آن در طول ده روز نبرد سخت و نفس‌گیر، و در انتها طعم شیرین پیروزی و بازتاب‌های آن.

در فصل سوم، به "استراتژی دفاع متحرک" عراق پرداخته شده است که در واکنش به عملیات والفجر ۸ ایران اتخاذ گردید. ارتش متجاوز که پس از شکست سنگین در منطقه‌ی استراتژیک فاو اعتبار سیاسی - نظامی‌اش زیر سؤال رفته بود، کوشید تا با تغییر استراتژی نظامی، به نحوی احکار عمل را از ایران بگیرد. به زعم فرماندهان عراقی این تغییر رویه زمانی به ثمر می‌نشت که جنگ را روی زمین* و بی‌وقفه در جبهه‌های مختلف، نوأم با ضربه زدن به سازمان نظامی ایران اجرا کنند، از این رو آن‌ها ادامه‌ی جنگ را بر پایه‌ی آفند به جای پدافند طرح‌ریزی کردند. حاصل آن اجرای ۱۰ عملیات در ۱۰ منطقه بود که مهم‌ترین آن اشغال مجدد مهران و جنجال‌های تبلیغاتی عراق پس از آن بود که در این فصل بررسی شده است.

* عراقی‌ها پس از شکست‌های سنگین؛ عموماً با هدف به انفعال درآوردن ایران، جنگ نفت‌کش‌ها را در دریا و جنگ شهرها را با بمباران هوایی اجرا می‌کردند.

پیش‌بینی می‌شد که ارتش عراق در ادامه‌ی استراتژی دفاع متحرک در مناطق دیگری نظیر میمک، مریوان، سومار و قصرشیرین دست به تهاجم بزنند، که در این صورت علاوه بر این‌که تمهیدات فرماندهان سپاه پاسداران را برای عملیات گسترده‌ی آینده به هم می‌ریخت، تضعیف توان و روحیه‌ی رزمی نیروهای خودی دور از انتظار نبود. از این رو بازداشتن عراق از تحرک جدید، دلیل اصلی تعجیل برای طرح‌ریزی و آماده‌سازی عملیات بازپس‌گیری مهران بود.

فصل چهارم به تشریح طرح‌ریزی و آماده‌سازی عملیات آزادسازی مهران اختصاص یافته است. در این فصل ابتدا دیدگاه‌های فرماندهان سپاه پاسداران و ارتش جمهوری اسلامی و نیز برخی مقامات سیاسی درباره‌ی عوامل مؤثر در پیروزی عراق، توانمندی‌های ارتش بعثی و فرصت و امتیازهای پیش روی آن‌ها و راه‌کارهای غلبه بر نقاط قوت عراق، الزامات و نیازمندی‌های مقابله با توان دشمن، بررسی شده است.

از آن‌جا که اجرای عملیات بازدارنده و تسریع در آن ضروری بود، در کوتاه‌ترین زمان ممکن، عملیات باید طراحی می‌شد. در این طراحی سه اصل مهم باید مدنظر قرار می‌گرفت: ۱. آزادی مهران؛ ۲. سرعت عمل در اجرای عملیات؛ ۳. تطابق طرح با توان. اما به دلیل این‌که یگان‌های خودی آمادگی کامل نداشتند، درباره‌ی اجرای عملیات و زمان آن بحث‌هایی طولانی شد.

این مباحث و طرح‌های فرماندهان در این باره، از جمله مطالب این فصل است. همچنین بیان جزئیات شناسایی از مواضع و موانع دشمن، حوادث و اتفاقات مخاطره‌آمیز آن و شرح شناسایی مهیج تیم اطلاعاتی لشکر ۱۷ علی‌بن‌ابی‌طالب^(ع) از مطالب خواندنی این فصل است.

فصل پنجم به شرح عملیات آزادسازی مهران در "عملیات کربلای ۱" اختصاص دارد. یگان‌ها جهت کسب آمادگی برای عملیات، اقداماتی تعجیلی داشتند که بعضی خوش و برخی ناگوار و نگران‌کننده بودند. احداث خاکریز برای نزدیک شدن به مواضع دشمن، جنگ مهندسی، تصرف چند سنگر

کمین دشمن و اسیر کردن نیروهای دشمن، بروز طوفان هنگام انتقال نیروها به خطوط تماس و تمهیداتی برای فریب دشمن، از جمله اقدامات و رخدادهای خوش‌آیند بود و از طرف دیگر، اسیر شدن برخی از اعضای تیم شناسایی خودی به دست دشمن، از کنترل خارج شدن امور حفاظتی، واکنش نیروهای عراقی دقیقی پیش از آغاز عملیات با شلیک انبوه گلوله‌های منور و اجرای آتش توپخانه - که موجی از نگرانی در مرکز هدایت و فرماندهی عملیات ایجاد کرد - و ابهام در میزان هوشیاری نیروهای متجاوز، از امور ناگوار بود. بیم‌ها و امیدها در اردوگاه خودی درباره‌ی نتیجه‌ی عملیات، از جمله نکاتی است که در این فصل به آن‌ها اشاره شده است.

در ادامه، شرح لحظه به لحظه‌ی عملیات - که هشت شبانه‌روز طول کشید - بیان شده است. در این شرح به چگونگی نفوذ رزمندگان به عمق مواضع عراقی‌ها، نحوه‌ی شکستن خطوط مقدم ارتش عراق و عبور از میدان‌های موانع نفوذناپذیر عراقی‌ها - که جر با اتکا به خدا، فداکاری، شهادت‌طلبی، هنر فرماندهی در مدیریت رزم و... میسر نبود - پرداخته شده است. عملیاتی که رزمندگان در آن با صلابت در نبرد تا مرز شهادت، حماسه‌های اعجاب‌آوری خلق کردند که در نهایت به آزادسازی مهران انجامید و شادی یک ملت منتظر و به استیصال درآمدن دشمن را در پی داشت.

در ضمیمه‌ی کتاب، به دو تهاجم دیگر به منطقه‌ی مهران - که در پایان جنگ رخ داد - اشاره شده است:

در آخر خرداد ۱۳۶۷، نیروهای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) با مشارکت و پشتیبانی ارتش عراق به منطقه‌ی مهران هجوم آوردند. در این تجاوز شهر مهران برای سومین بار اشغال شد، اما در زمانی کوتاه نیروهای غیور مردمی منطقه و لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین^(ع) متجاوزان را عقب راندند.

همچنین در پی پذیرش قطع‌نامه‌ی ۵۹۸، یگان‌های ارتش عراق در اول مرداد ۱۳۶۷، از چهار محور به استان ایلام حمله کردند. در محور مهران

طولانی‌ترین درگیری رخ داد که با ایستادگی و مقابله‌ی رزمندگان عشایر و سپاه پاسداران و تلاش هوانیروز ارتش، متجاوزان مجبور به عقب‌نشینی شدند.

زمانی طولانی گذشت تا با الطاف الهی این کتاب را به رشته تحریر درآوردم. مراکز پژوهشی و محققان علاقه‌مند تاکنون تلاش‌های بسیاری برای کشف حقایق و وقایع جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران به عمل آورده‌اند، اما به نظرم پرکارترین آنها مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس است. تحقیقات من مرهون همکاری مسئولان بانک اسناد اختصاصی و کتابخانه‌ی تخصصی این مرکز و مصاحبه با رزمندگان و فرماندهان یگان‌های عملیاتی است که آزادانه وقت خود را در اختیار اینجانب قرار دادند. آماده شدن این کتاب برای چاپ و انتشار این فرصت را فراهم کرد تا از کسانی که در تحمل دوران دشوار نوشتن و دستیابی به موفقیت یاری‌ام کردند و از نظر فکری و عاطفی از ابعاد مختلف به من لطف داشته‌اند، سپاسگزاری کنم.

از برادران دکتر حسین اردستانی، محسن رشید، محمد کرمی‌راد، علی فضلی، غلامرضا جعفری، احمد فتوحی، محمود پاک‌نژاد، ناصر حمزه‌ای، نعمان غلامی، مهدی انصاری، گودرز نوروزی، سجاد نعمی، حسین مجیدی، یحیی عزیزپور، فیضی، عبدالله سلیمانی، محسن سوهانی و همچنین عزیزان دیگری که همکاری صمیمانه داشتند و متأسفانه نام آنان را از یاد برده‌ام، مراتب تشکر عمیق خود را اعلام می‌کنم.

منابع:

۱. روزنامه‌ی واشینگتن پست، ۱۹۷۹/۱۲/۲۹، (۱۳۵۸/۹/۲۸).
۲. نشریه‌ی العمل، ۱۹۸۰/۳/۲۵، (۱۳۵۹/۱/۵).
۳. روزنامه‌ی واشینگتن پست، ۱۹۸۰/۷/۴، (۱۳۵۹/۱/۱۸).
۴. روزنامه‌ی وال استریت ژورنال، ۱۹۸۰/۴/۸، (۱۳۵۹/۴/۸).
۵. روزنامه‌ی گاردین، ۱۹۸۰/۴/۸، (۱۳۵۹/۱/۱۹).
۶. نشریه‌ی الشرق الاوسط، ۱۹۸۰/۸/۸، (۱۳۵۹/۵/۱۷).
۷. روزنامه‌ی النهار، خبرگزاری رویتر - بغداد ۱۹۸۰/۸/۲۴، (۱۳۵۹/۶/۲).